

UDK 821.581 Чи Цицзянь

CODES OF MEANING IN CHI ZIJIAN' TALE “WASH OFF DUST WITH CLEAN WATER”

N. Kirnosova

PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
14, Shevchenka Blvd, Kyiv, 01601, Ukraine
kirnosova@ukr.net

This article is an attempt to apply the technique of textual analysis, invented by Roland Barthes, to one of the most interesting short stories in modern Chinese literature, which won the Lu Xun Literary Prize (2000) – “Wash off dust with clean water” by Chi Zijian. The author of the tale had encoded a lot of citations from myth in her text, describing the process of initiation in modern society, and the technique of textual analysis helps to reveal 5 types of codes of meaning: chronological, psychological, social, cultural and narratological.

Key words: textual analysis, lexia, code, initiation

СМИСЛОВІ КОДИ НОВЕЛИ ЧИ ЦИЦЗЯНЬ “ЯК ЧИСТА ВОДА ЗМИВАЄ БРУД”

H. A. Kirnosova

Сучасна китайська письменниця Чи Цицзянь (迟子建, 27.02.1964) активно працює в різних прозових жанрах, як великої, так і малої форми, черпаючи матеріал для своїх творів у житті й фольклорі народів Півночі Китаю. Зокрема, у 2008 р. її роман “Правий берег річки Аргунь” (2005 р.), присвячений життю евенків і написаний від імені останньої жінки-вождя одного з їхніх племен, здобув найпрестижнішу в Китаї в галузі романістики премію Мао Дуня. Вагоме слово Чи Цицзянь сказала і в новелістиці – аж три її новели в різний час приносили їй премію Лу Сюня, що окремо відзначає досягнення саме в площині малих літературних форм: це новели “Туман, місяць і загін для корів” (премія 1996 р.), “Як чиста вода змиває бруд” (премія 2000 р.) та “Усі ночі світу” (премія 2006 р.).

Друга із зазначених новел Чи Цицзянь – “Як чиста вода змиває бруд” (“清水洗尘”, надрукована вперше в журналі 青年文学, 1998, № 8) – видається

дуже цікавою з точки зору цитування міфу. А щоб виявити в ній посилання на міф і розкрити їхнє значення у творі, доцільно піддати її текстовому аналізу – цей прийом, як відомо, був запропонований Роланом Бартом у статті “Текстовий аналіз однієї новели Едгара По” спеціально для того, щоб “проникнути в смисловий обсяг твору, у процес означування” [Барт 1989, 425].

Нагадаємо, що зазначений прийом, за задумом Р. Барта, полягає в розчленуванні тексту на лексії (це “довільний конструкт... у рамках якого ми спостереігаємо розподіл смислів” [Барт 1989, 427]), пошуку через *асоціації* та *реляції* вторинних (конотативних) смислів у межах кожної лексії і спостереженнях щодо структурації тексту, а також встановленні відправних точок смислотворення [Барт 1989, 426–428].

Спробуємо застосувати цей прийом щодо новели Чи Цзицзянь і виявити певні смислові коди, що поглиблюють його розуміння. Звісно, що в межах однієї статті не вдасться проаналізувати всю новелу, тому зосередимося на тих її уривках, де проступає посилання на міф.

Почнемо з назви: “清水洗尘”. Відправною точкою смислотворення тут видається опозиція ієрогліфів 清 (чистий) і 尘 (бруд, порошок), яка відразу ж створює асоціацію на проблематику *профанного* і *священного*.

Посилання на міфічний час і простір підкріплюються відразу ж у першому абзаці, який можна виділити як 1-шу лексію:

(1) Тяньцзао завжди думав, що купатися в останні дні року – це те саме, що білувати свиню: коли цупкі волосинки знімуть, з’являється її біла й ніжна шкіра, так само й люди стають білими та ніжними, після того як зітруть із себе бруд. Та різниця все ж таки є – адже свиня, після того як її тушу розділять, піде людям на стіл.

У цій лексії першою точкою смислотворення є ім’я хлопчика, головного героя новели – Тяньцзао (= Небесна піч, 天灶). Особливе смислове навантаження тут міститься в ієрогліфі 灶, що означає *домашнє вогнище (піч)*, а також і бога цього вогнища, який, за повір’ями, саме в переддень Нового року відносить на Небо божеству “доповідь” про гарні й погані вчинки усіх членів родини, які мешкають у цьому домі. Відповідно, ім’я хлопчика створює асоціацію на священний час – час зустрічі Нового року. Ще одна асоціація на священний час пов’язана зі згадкою про *свиню* (猪), яка є *жертвовною твариною*. Коли зауважується цей смисл, то приходить розуміння, що несподівано “брутальне” порівняння (купання з білуванням свині) на самому початку твору не випадкове, не примха мислення дивакуватого героя, а свідомо задуманий автором хід.

Далі розглянемо 2-гу й 3-тю лексії, об’єднані в такий абзац:

(2) Люди в містечку Лі проводять День випускання води 27 числа 12-го місяця за місячним календарем. Так зване “випускання води” – це купання. (3) А в родині Чжен ще й розподілили обов’язок підігрівання води й виливання помийв у цей день саме Тяньцзао. Він почав виконувати цей обов’язок з 8 років, і так тривало вже 5 років.

Першою точкою смислотворення тут видається назва повіту Лі (礼 = *ри-туал*), де відповідний ієрогліф створює асоціацію на священний простір ритуалу, а другою – дата, яка вже прямо вказує на священний час – це переддень Нового року (Свята весни за місячним календарем). У лексії (3) важливими

видаються такі точки (або вузли) смислотворення: по-перше, це згадка про *обов'язок* – і тут вона вказує на героя міфу (згадаймо, наприклад, Попелюшку в європейських казках – вона теж мала купу обов'язків на свято і жодної можливості долучитися до святкувань), по-друге, це вказівка на вік хлопчика – 13 років, а в Китаї і Тибеті вважають цей вік “пороговим”, коли хлопчик стає чоловіком. Отже, у цьому другому вузлі смислу міститься натяк на *ініціацію*.

Тепер можна підбити певні підсумки: текстовий аналіз трьох перших лексій показав, що в них можна виявити 1) *хронологічний код* – усе крутиться навколо свята (Нового року); 2) *психологічний код* – усе крутиться навколо таємниці переходу на новий щабель життя (перетворення хлопчика на чоловіка); 3) *наратологічний код* – несподівана своєю недоречністю поява свині в першому ж реченні корелює насправді з ключовою жанровою вимогою новели – містити несподіваний поворот у розвитку подій, таким чином, автор уже в першому реченні налаштує читача на відповідний жанровий тон.

Розглянемо далі лексії 4–10:

(4) Тутешні люди купаються лише один раз на рік – саме 27 числа 12-го місяця. (5) Хоча зазвичай жінки та дівчатка-чистюлі не відмовляються помитися й протягом року, однак таке миття несерйозне. Наприклад, жінки, повертаючись улітку з поля й проходячи повз озерце, можуть вимити ноги в ньому, а дівчатка, коли миють голову, намагаються ще помити шию й під пахвами, поки вода по них стікає. (6) Тому в самий розпал літа шиї та животи багатьох чоловіків, що ходять у самих штанях, видаються такими чорними, ніби їх обсіли кажани.

(7) Кімната Тяньцзао перетворюється на баню. Груба розтоплюється, а фіранки на вікнах задалегідь опускаються. (8) У родині Тяньцзао встановлено порядок купання – від старшого до молодшого: старі, батьки, а тільки потім діти. Коли був живий дідусь, він купався першим. У нього це виходило дуже швидко – 15 хвилин і все; вода в мисці після нього не була брудною, тож Тяньцзао теж купався в ній нашвидкуруч. Кожен, хто купався, щільно зачиняв двері й опускав за ними завісу. (9) Коли купався Тяньцзао, мати завжди стукала до нього іззовні й казала: “Тяньцзао, ну ж бо мама потре тобі спинку!”

– Непотрібно! – Тяньцзао звивався у воді, мов риба.

– Ти ж сам не помиєшся як слід! – знову казала мати.

– Чому це не помиюся? – говорячи, Тяньцзао плескав на себе води, і вона стікала по ньому із сюрчанням, ніби засвідчуючи матері, як він старанно миється.

(10) – Ти не повинен соромитись, – казала, сміючись, мати за дверима, – мама ж тебе народила, як же ти боїшся мамі показатися?

Тяньцзао, сидючи в мисці, підсвідомо стискав ноги і, червоніючи, вигукував:

– Що ти таке завжди кажеш? Непотрібна твоя допомога – значить не потрібна!

У лексії 4 міститься така несподіванка, яка тепер стосується профанного часу, – це час бруду, і люди НЕ купаються, поки він триває. Точкою смислотворення в цій лексії є цифра **один** – несподівано мала кількість купань для побуту звичайної людини.

Лексії 5–6 представляють жіноче й чоловіче начало, виражене через протилежне ставлення до бруду й купання. У лексії 6 також привертає увагу згадка

про кажана, яка видається точкою смислотворення в цій лексії, адже **кажан** за співзвучністю є символом **щастя** в китайській культурі, відтак Чи Цзицзянь пов'язує такі поняття: чоловік – бруд – щастя. Звісно, бруд у такому контексті слід розуміти як наслідок праці, а праця – це вияв чоловічої сили і здатності чоловіка до *перетворення світу*, тобто, іншими словами, бруд є ознакою “справжнього чоловіка” (чоловічого начала). При цьому слід відзначити, що це ще одне (як і у випадку зі свинею) неординарне і дуже несподіване порівняння, яке, проте, є дуже органічним у новелі.

У лексії 8 точкою смислотворення видається слово **порядок**, за яким криється конфуціанська ієрархія членів родини. Цікаво зауважити, що дідусь, хоча й головний у цій ієрархії за віком, через той самий вік уже втратив чоловічу силу – про це можна дізнатись із зауваження, що вода в мисці після нього НЕ була брудною (адже, як було зазначено вище, саме бруд є вказівкою на чоловічу силу).

У лексії 9 привертає увагу порівняння з **рибою**. При тому що традиційно риба в Китаї (за співзвучністю зі словом “надлишок”) вважається символом добробуту, у цій лексії вона наділяється оригінальним значенням – вона символізує **психіку, що випробовується на самостійність**, адже Тяньцзао в цій лексії ніби “вислизає” з тенет материнської опіки, стверджуючи тим самим, що він – уже не дитина.

Точка смислотворення в лексії 10 пов'язана з описом дії – **стискання ніг**, – що натякає на бажання приховати статевий орган, відтак вказує на проблематику статевої ідентифікації.

У цих лексіях також діє *хронологічний код*, але тут він переключає увагу читача на **профанний час**, що постає як вияв взаємодії двох начал (двох статей), а це вже перехід у соціальну площину й, отже, можливість говорити про *соціально-культурний код*. Таким чином, текст починає поступово підводити читача до думки про те, що найважливішим чинником повноцінного життя людини є самоідентифікація через стать, і ця думка закодована в *психологічному коді*.

Далі вимушено (через брак місця) випустимо розгортання подій у новелі й перейдемо відразу до завершення, продовжуючи попередню нумерацію лексій.

(11) Мати пробурмотіла: “От, справді, знайшовся мені на голову”, потім солодко зітхнула, впустила одяг і увійшла до “ванни”. (12) Тяньцзао спочатку по голосу зрозумів, що вона нарікає, але потім її голос поступово почав теплішати, хоча вона все ще сварилася, коли нарешті став зовсім лагідним. Потім навіть ці ласкаві слова стихли й чувся тільки дзвінкий плюскіт води. Він був таким зворушливим, що в Тяньцзао навіть засвербіло на душі, тож він, під впливом моменту, підмостив собі під сідниці оцупок і вирішив подрімати, поклавши голову на руки. (13) Перед тим як ступити на територію сну, він почув, як забулькотіла в казані його чиста вода, але в його голові в цю мить поплив рожевий туман. (14) Тяньцзао мимоволі заснув. Уві сні він побачив дракона, що випромінював золоте світло, і купався на міліні Срібної Річки (Чумацький Шлях). Цей дракон був ще тим пустуном – часто бив хвостом по воді, від чого навсібіч розліталися блискучі бризки. Однак згодом цей дракон, мабуть, ляснув своїм хвостом Тяньцзао по голові, адже той відчув, що вона заболіла, але коли він розплющив очі, то усвідомив, що вдарився головою об

піч. (15) Вода в казані давно закипіла, і все навколо зтягло парою. (16) Батьки ще не виходили, тож Тяньцзао не міг зрозуміти, навіщо потрібно так багато часу, щоб потерти спинку. (17) Щойно він уже надумав піти їх пришвидшити, як раптом помітив, що прямо на нього беззвучно тече змієюю невеличкий струмочок. Пішовши проти його течії, Тяньцзао виявив, що джерело цього струмочка міститься у “ванні”. (18) Він приніс із собою якесь неявне, немов шурхіт дощу, почуття ніжності, адже, щоб вода піднялась і вилілась, батьки повинні були бути у ванні разом. (19) Вода продовжувала тихо витікати крізь шпарину під дверима, коли Тяньцзао почув, як зачерпують долонями воду, і водночас почув дрижання, ніби залізна ванна билася об щось. (20) Тяньцзао відразу ж почервонів і поспішив одягти підбиту ватою куртку, відчинити двері й вибігти надвір, щоб подивитись на небо.

З точки зору цитації міфу найбільший інтерес тут становить лексія (14), де описано сон із **драконом**. Очевидно, що ця багата на асоціації міфічна істота є тут головною точкою смислотворення, і з огляду на таку її характеристику, як “пустотливість”, можна зробити висновок, що в цій лексії дракон символізує інфантильне начало – таке привабливе, що його непросто подолати. Крім того, як відомо в психології, сон завжди означає смерть, тобто в цьому епізоді Тяньцзао вмирає як дитина і народжується як дорослий.

Також слід зауважити наскрізний в усіх представлених лексіях (12–19) образ **води**, яка символізує плідність (і момент запліднення). Зокрема, не випадковим видається розвиток подій, коли вода кипить і породжує пару, яка викликає стан хаосу свідомості, коли нічого не видно і не зрозуміло, проте з точки зору філософії їнь-ян саме такий стан вказує на зародження життя в надрах темного жіночого начала їнь. Між іншим, вода в китайській культурі, як відомо, вважається саме втіленням начала їнь.

У лексії (17) точкою смислотворення є образ **змії** (порівняння струмочка зі змієюю). Цей образ з’являється тут вдруге – після епізоду з вдовою-змієюю, яка приходить до родини Чжен у переддень свята й просить батька Тяньцзао допомогти їй у певних хатніх справах (у термінології міфу – “ковтає” того), і можна бачити, що в цілому в новелі змія означає **ворога** – зрадника чи спокусницю. Власне, у цьому другому епізоді зміїстий струмочок видає дії батьків Тяньцзао, тобто “зраджує” їх.

(21) Була вже глибока ніч. Здавалося, що зорі над його головою підносяться все вище й вище. (22) Тяньцзао на повні груди, ковток за ковтком, вдихав морозне повітря, оскільки боявся, що його спопелить жар, який невпинно піднімався всередині. (23) Йому хотілося заспівати якусь дитячу пісеньку, однак він не міг наразі згадати слів жодної і не мав таланту Тяньюнь скласти щось сам. (24) Тож Тяньцзао почав мугикати якусь мелодію і, мугикаючи, крутитися у дворі. У нічній тиші ритм обертів виявлявся надзвичайно зворушливим, ніби й насправді навколо нього кружляв голос самої природи. Раптом Тяньцзао розчулився через те, що ніколи раніше не помічав, наскільки в нього гарний голос. Він ледь не заплакав через це. (25) У цю мить рипнули двері й відразу ж по тому пролунав веселий материн голос:

– Тяньцзао, твоя черга купатися!

(26) Тяньцзао помітив, що обличчя батьків розпашілі, а вираз очей – і щасливий, і зніяковілий водночас. Так, буває, кіт дивиться на господаря після того, як потягне зі столу якусь смакоту. (27) Вони не наважувалися подивитись

на Тяньцзао, тільки завзято допомагали йому вилити брудну воду, помити ванну і налити в неї гарбузовим черпачком чистої води...

Точкою смислотворення в лексії (21) є **зорі**. Вони тут представляють Небо як **зовнішній світ**, у якому живе людина. І цей зовнішній світ змальовано холодним (ті самі зорі, морозне повітря) на противагу палкому внутрішньому світу, **жар** якого (точка смислотворення лексії (22)) тут символізує здатність породжувати **життя**. Акцент на **голос і ритм** у наступних лексіях вказує, очевидно, на **перемогу** над хаосом і відкриття (та впорядкування, прийняття) світу власних почуттів – почуттів дорослого чоловіка, упорядкованих, насправді, за законами **природи**.

Зауважується також **гарбузовий черпачок** у лексії (27) – як відомо, грушоподібний гарбуз у Китаї є символом **сексуальності**, отже, згадка про нього в цьому місці новели – не випадкова деталь, а задумана точка смислотворення.

Таким чином, у цих лексіях, що припадають на кінець новели (останній абзац у статті не представлено), знову виявляється *хронологічний код* (ніч), що тепер переключає увагу читача в режим священного часу (Небо, зорі), також зауважується *культурний код* (через бажання співати, яке розуміється як бажання впорядковувати світ, зокрема і свій внутрішній) і не зникає *психологічний код* (через змалювання стану зняковіння хлопця, який випадково відкриває інтимний світ батьків).

Звісно, у цій статті були зауважені й проаналізовані не всі точки смислотворення обраної новели, проте ті, що були виділені, досить яскраво засвідчують *невипадковість* структури новели та розкривають через неї (структуру) задум автора – звернути увагу на присутність (і важливість) ініціації в житті сучасних людей. Узагальнюючи результати аналізу тих фрагментів новели, що були обрані, можна виділити щонайменше 5 типів кодів: **хронологічний, психологічний, соціальний, культурний та наратологічний**.

Якщо тепер згадати, що ключовою жанровою вимогою для новели є несподіваний поворот сюжету наприкінці, то можна припустити, що Чи Цзицзянь пов'язувала такий поворот, напевне, зі сном про дракона. Також зауважується та особливість новели, що дія розгортається у двох планах – реальному і психологічному. Перший план представлений безпосередньо в діях персонажів, і в такому ракурсі новела постає як етнографічно-побутова замальовка (життя селян Півночі Китаю), а другий – опосередковано в символах та асоціаціях, що відсилають до міфу, тож у цьому ракурсі новела постає як цитатія міфу.

Особливий інтерес становить той факт, що авторка звертається до проблеми ініціації – нібито неактуальної для сучасного суспільства з його раціональним мисленням, проте в новелі, очевидно, порушує питання про її присутність у житті кожного пересічного індивіда сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

Барт Р. *Избранные работы*. Москва, 1989.
Чи Цзицзянь 清水洗尘 / 迟子建 著。 – 济南, 2016.

REFERENCES

Barthes R. (1989), *Izbrannye raboty*. (In Russian).
Chi Zijian (2016), *Qing shui xi chen*. (In Chinese).

СМИСЛОВІ КОДИ НОВЕЛИ ЧИ ЦЗИЦЗЯНЬ “ЯК ЧИСТА ВОДА ЗМИВАЄ БРУД”

Н. А. Кірносова

Стаття є спробою застосувати техніку текстуального аналізу, винайдену Роланом Бартом, до однієї з найцікавіших новел сучасної китайської літератури, що здобула премію Лу Сюня (2000), – “Як чиста вода змиває бруд” Чи Цзицзянь. Авторка новели закодувала у своєму тексті багато посилань на міф, описуючи процес ініціації в сучасному суспільстві, а техніка текстуального аналізу допомогла виявити 5 типів смислових кодів у цьому тексті: хронологічний, психологічний, соціальний, культурний та наратологічний.

Ключові слова: текстуальний аналіз, лексія, код, ініціація

СМЫСЛОВЫЕ КОДЫ НОВЕЛЛЫ ЧИ ЦЗЫЦЗЯНЬ “СМОЙ ГРЯЗЬ ЧИСТОЙ ВОДОЙ”

Н. А. Кирносова

Статья представляет собой попытку применить технику текстуального анализа, разработанную Роланом Бартом, к одной из наиболее интересных новелл современной китайской литературы, получившей премию Лу Синя (2000), – “Смой грязь чистой водой” Чи Цзыцзянь. Автор новеллы закодировала в своем тексте много ссылок на миф, описывая процесс инициации в современном обществе, а техника текстуального анализа позволила обнаружить 5 типов смысловых кодов в данном тексте: хронологический, психологический, социальный, культурный и нарратологический.

Ключевые слова: текстуальный анализ, лексия, код, инициация

Стаття надійшла до редакції 11.07.2017